

A X. Országos Honismereti Akadémia

1. A honismereti akadémiák fontos „intézménye” jelentős jubileumához érkezett. Joggal beszélhetünk intézményről, hiszen mozgalmunk e „legfelsőbb szintű továbbképző alkalmi”, mérföldkövei és útjelzői voltak a legutóbbi évtized (sőt az azt megelőző esztendő) mozgalmi fejlődésének, a honismereti munka egyre növekvő társadalmi elismertetésének.

Ezeknek a találkozónak rendeltetése, hogy helyzetjelentést adjanak mozgalmunk jelenlegi állásáról, eredményeiről és problémáiról, hogy szélesebb körben ismertté tegyék az arra érdemes jó helyi kezdeményezéseket, és hogy ezek által indítást és segítséget adjanak a továbblépésre, a megújulásra, azaz hogy egyaránt segítsék, őrizték a folytonosságot és a szüntelen fejlődést a mozgalomban.

A fentiekből következik, hogy az ismétlődő akadémiák programjának összeállításánál – ahogy ez az elmúlt találkozók esetében is történt – szem előtt kell tartani mozgalmunk különféle munkaágainak, kor és érdeklődés szerint különböző igényű rétegeinek szükségletét. Annál is inkább, mivel az akadémiák immár hagyományos egyhetes időtartama bőven ad erre lehetőséget.

Az idei országos tanácskozás vendéglátója és színhelye ismét Szabolcs-Szatmár megye és Nyíregyháza volt, ahol az arnyas Sóstói erdőtől körülölelt Bessenyei György Tanárképző Főiskola üdítő környezete, 1982. július 12-től 18-ig – *Arany*-nyal szövege – ideális kirepítő fészket szolgált a néha esős évszak jellegű kánikulai napok tanácskozásaihoz és kirándulásaihoz.

A krónikás igazolva látja egykori álláspontját, amelyet az első, ugyancsak Nyíregyházán megrendezett Honismereti Akadémiát¹ megelőző és követő baráti csatározásokon képviselt, nevezetesen, hogy az évenként ismétlődő akadémiák színhelye a továbbiakban ne az állandó házigazda szerep vállalására törekvő megye és város legyen, hanem minden évben más-más megyében kerüljön sor a találkozók megrendezésére, ami lehetővé tenné (ma már elmondhatjuk, lehetővé tette), hogy e seregszemlék résztvevői megismerhessék az ország különböző vidékeinek értékeit és gondjait, valamint az ott folyó honismereti munkát, s hogy ugyanakkor a változó házigazda megyék is maradandó indítást kapjanak saját honismereti tevékenységük megerősítéséhez, megújításához.

2. Az akadémia programjának kialakítása, megszervezése az idei alkalommal is a Hazafias Népfront Országos Honismereti Munkabizottsága, a hagyományos fegyvertárs, a Népművelési Intézet, valamint a házigazdák, a Szabolcs-Szatmár megyei Népfront Bizottság és Megyei-Városi Művelődési Központ, idejében megkezdett, összehangolt erőfeszítését, támogatását igényelte.

A találkozó állandó résztvevőinek meghívását a Honismereti Bizottság, illetőleg a Népművelési Intézet kijelölt munkatársa végezte. A megyékből és a fővárosból 132 küldött volt jelen. Alkalmilag részt vettek a házigazdák, a város és a környék honismereti munkásai, érdeklődői is – bár több, az előadók és felszólalók által is emlegetett kiváló honismereti munkás jelenlétét nélkülözniük kellett. Örvendetes volt a fiatalabb küldöttek erőteljesebb képviselése. Viszont, mintha kevesebb ismerős arcot láttunk volna a „törzsgárda” érdemes személyiségei közül.

A korábbi akadémiáknak mindig voltak gondosan megválasztott, mozgalmunk adottságaihoz, időszerep szükségleteihez igazodó súlyponti témái. A legutóbbi Akadémia meghívóján kinyomtatott előadócímekből kitűnik, hogy tervezői az agrárszociográfiát, a faluismertetést, ennek a mozgalmi életben elfoglalt szerepét, az ezzel kapcsolatos honismereti mozgalmi feladatok kijelölését, a megfelelő kutatási módszerek kimunkálását kívánták az Akadémia főtémájává tenni.

¹ Az 1974. évi, nyíregyháza-sóstói, „első” honismereti akadémiát megelőzően, a néprajzi-nyelvújrási gyűjtőmozgalom szervező tudományos intézmények, a Népművelési Intézet, a Hazafias Népfront és a KISZ KB együttműködésével, két, középiskolai tanárok számára szervezett országos honismereti szakkörvezetői tanfolyam (1968: Balatonboglár, 1970: Keszthely) és – ugyancsak Nyíregyháza-Sóstón – 1973-ban egy országos honismereti szakkörvezetői konferencia is lezajlott. (Vö.: Országos honismereti szakkörvezetői konferencia Nyíregyháza-Sóstón. Honismereti Híradó 1973. 3–4. sz. 28–40. és *Morvay Péter*: Az első országos honismereti nyári akadémia. Honismeret 1974. 6. sz. 7.)

² Vö. *Dobrossy István* (szerk.): Foglalkozások és életmódok. Miskolc, 1976.

Az igény a szociográfia bevezetésére már évekkel ezelőtt fölmerült mozgalmunkban. Előbb az országos néprajzi-nyelvújrási gyűjtőpályázat társadalomnéprajzi vonatkozású témaajánlái formájában, majd egyes honismereti táborok kutatási programjának megtervezése kapcsán. A feltételek akkori kedvezőtlen volta miatt azonban az elszigetelt kezdeményezések nem bontakozhattak ki szélesebb körben – noha egyes megyékben már jó eredmények mutatkoztak.² Az 1980-ban, Szombathelyen megrendezett III. Országos Honismereti Konferencián – bár inkább csak jelzésszerűen – többen is fölvetették a szociográfiai kutatás mozgalmi bevezetésének időszzerű voltát.³ Ez adott indítást ahhoz, hogy az agrárszociográfia kérdései központi szerepet kapjanak a X. Honismereti Akadémia programjában. Ilyen értelemben hatott a falu problémái iránt a közelmúltban egyre erőteljesebben mutakozó, új szemléletű tudományos és településpolitikai érdeklődés is, összhangban azzal a régóta hangoztatott kívánsággal, hogy mozgalmunk forduljon erőteljesebben a jelen kérdései és feladatai felé.

Hogy ez az indokolt célkitűzés a megvalósítás során miért sikerült mégiscsak féloldalasan, kitűnik az alábbiakból.

Szabolcs-Szatmár megye, amely korábban az ország egyik legkevésbé iparosított megyéje volt, bőséges példátartat szolgáltat ahhoz a törekvéshez, hogy a honismereti mozgalom figyelmét a falu, az aprófalvak helyzetének, problémáinak ismertetésével a mai valóság, s az ebből adódó honismereti feladatok felé fordítsa. Az iparosítás, a munkahely és a lakóhely közötti ingázás, az elvándorlás kérdéseit, a városiasodás igényének, illetőleg hiányainak problémáit, valamint az ezekkel járó társadalmi, demográfiai, gondolkodás-és életmódbeli változásokat ismertető előadások,⁴ továbbá a hazai agrárszociográfia, a népi írók és a NÉ-KOSZ falukutató-honismereti tevékenységének történeti áttekintése⁵ valóban fölkellették az Akadémia résztvevőinek érdeklődését, s azokra, akik előtt ezek a problémák eddig szinte ismeretlenek voltak, megdöbbentő hatást tettek – de még csak nem is utaltak a honismereti munkában már korábban létrejött, idetartozó kezdeményezésekre, s *alig adtak eligazítást tekintetben, milyen újabb konkrét feladatok, lehetőségek és módszerek adódhatnak ezen a téren a honismereti mozgalom számára.* Hiányoztak (vagy elmaradtak⁶) azok az előadások, amelyek a honismereti mozgalom adottságainak, lehetőségeinek ismeretében az új konkrét feladatok és módszerek kijelölését, illetőleg kialakítását elősegítették, lehetővé tették volna.

A honismereti mozgalom tapasztalt munkásai közül sokan egyetértenek abban, hogy ha *a szociográfiai kutatást új munkafeladatként be akarjuk iktatni mozgalmunk tevékenységi körébe, konkrét és mélyreható alapoó tevékenységre (még sok vitára, elemző cikkre, módszerek gyakorlati kipróbálására) van szükség.* Ez, csak a gyakorlati munkában is részt vállaló szociológusok és tapasztalt honismereti munkások összefogásával sikerülhet. A „hagyományos” honismereti munkaágazatokot évtizedek óta segítő etnográfus, nyelvész és történész szakemberek példáját követve lehet csak – ebben a tárgykörben is – a megoldható feladatokat kijelölni, a megfelelő szemléletet, módszert kialakítani és elterjeszteni. A „nagy ugrás” ezen a téren sem járhat mélyreható és tartós eredménnyel.

3. A mai mozgalmi életünk időszzerű kérdéseit tárgyaló előadások egy része csak a meghívóban szerepelt.⁷ Előadójik más témát választottak helyettük, illetőleg a tárgykör olyan részleteivel foglalkoztak (az agáremlékek felkutatására és védelmére gondolok), amelyeket a szombathelyi VIII. Honismereti Akadémián már behatóan elemeztek.⁸

E témacsoportban – látszólagos lokális jellege ellenére – hiánytpótló volt *Varga Gyulának* „A Sárrétről a Hortobágyig” elnevezésű, rendkívül sikeres közösség-művelő sorozatot behatóan ismertető előadása, amelyre a későbbiekben még visszatérünk. Viszont a szabolcs-szatmári honismereti táborokkal foglalkozó, egyébként tartalmas beszámoló helyett, e fontos mozgalmi kezdeményezés országos áttekintésének programba iktatása lett volna kívánatos – annál is inkább, mivel e megyei táborokról már több tudósítást is olvashattunk a Honismeret hasábjain.

² Vö. *Eperjessy Géza*: A szociográfia jelentősége a Honismereti mozgalomban. Honismeret 1980. 5. sz. 33. old.

⁴ *Tar Imre*, az MSZMP megyei első titkára ugyan csak köszöntőként szerepelt a programon, azonban alapos tájékoztatást adott a hátrányos helyzetből indult megye állapotáról, erőfeszítéseiről, fejlődéséről. Jól kiegészítette ezt *Hársfalvi Péternek* Településszerkezet és társadalom Szabolcs-Szatmár megyében c. előadása, amely a Honismeretben is megjelenik majd. Hasonlóképpen fontos ismereteket terjesztett, és továbbgondolásra készítetett *Enyedí György* Falvaink óta c. előadása, amely országos vonatkozásban adott település-földrajzi és -történeti áttekintést, nemkülönbön *Harcza István* a meghívóban közölttől eltérő, a falvakban élők társadalmának és életmódjának néhány jellemzője című előadása, amely közvetve a kutatás módszeréhez is hasznos szempontokat adott. *Szilágyi Imre* Az iparosodás hatása a falu társadalmi átalakulására c. előadásában, tartalmas helyzetelemzés mellett rámutatott a kedvezőtlen jelenségek orvoslásához szükséges intézkedésekre is.

4. Az Akadémia nemcsak felső szintű továbbképzési fórum, hanem országos tapasztalatcsere-lehetőség is. Éppen ezért fontos az előadásokban bemutatott témák többoldalú megvilágítása, valamint a mozgalmunk helyi kezdeményezéseit ismertető, időserű kérdéseit nyíltan megtárgyaló, az akadémiákon hagyományos ún. „szabad fórum” adta lehetőségek kiaknázása.

Sajnos, a program zsúfoltsága nem kínált lehetőséget arra, hogy közvetlenül az előadások után hozzá lehessen szólni a tárgyalt témákhoz. Az utolsó napokra időzített szabad fórum pedig, amelyhez a nyomtatott program bőséges tárgyalási időt helyezett kilátásba, a megjelölnél szűkebbre zsugorodott és későbbre toldott, de ekkorra már jócskán megcsappant a konferenciázók száma, s ezzel együtt – részben alighanem a program tematikai egyoldalúsága miatt! – megcsappanni látszott az érdeklődés is. Így következett be – amire még nem volt példa a korábbi akadémiákon –, hogy a szabad fórum felszólalásaira kiszabott idő ez alkalommal nem mutatkozott kevésnek a felszólalók számához és mondanivalóihoz képest.

Mindamellet Baranya, Győr-Sopron és Nógrád egy-egy küldöttjének jóvoltából a hallgatóság képet kaphatott a megyék honismereti életének példás vagy tanulságos mozzanatairól, s néhány más felszólalás is elhangzott, amely mozgalmunk fontos kérdéseire mutatott rá. Ezek megérdemlik, hogy a Honismeret hasábjain – mintegy az Akadémia résztvevőinek ajánlásaként – a mozgalom szélesebb és magasabb fórumainak nyilvánosságá elé kerüljenek.

Timár Irma (Pécs) beszámolt Baranya szakkörvezető-képző rendszeréről, ismertette gyümölcsöző együttműködésüket a szomszéd Somogygal, a két megyében elterülő Zselic múltjának és jelenének kutatásaiban. A megye eleven nemzetiségi honismereti munkájáról szólva hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi községek élő földrajzi neveit is föl kell venni a térképeken is megőrizendő hivatalos nevek tárába. Beszámolt arról is, hogy a helyi vonatkozású évfordulók (*Zrlnyi Miklós*: Szigetvár, *Batthyány Kázmér*: Mozsóg, *Baksay Sándor*: Nagypeterd, Sásd község fennállásának 650 éves jubileuma) megünneplésében milyen haszonnal vettek részt a területileg érdekelt szakkörök. Javasolta országos és megyei ösztönző jutalmazási rendszer kidolgozását a kiváló honismereti munka elismerésére.

A szintén baranyai *Lengyeltóti János* (Mozsóg) lírai hangvételű felszólalásában, csatlakozva Timár Irmának, a baranyai Földrajzi Névtára vonatkozó észrevételéhez, példákat hozott fel arra, hogy az újabban keletkezett földrajzi nevek is (pl. *Zsidókút*, *Zsidótemető*) történeti eseményekre utaló tanulságot, figyelemztetést tartalmazhatnak.

Timaffy László (Győr) hangsúlyozottan szólt az életmódváltozás eddigi kutatási eredményeiről, lehetőségeiről és módszereiről – kiemelve a művelődési változások, a falusi emberek munkássá léte művelődési vonatkozásainak vizsgálatát. Kiemelte továbbá a náluk évente megrendezett Kisfaludy Napok jelentőségét a megyei honismereti diákmunka folyamatosságának fenntartása tekintetében. Rámutatott az olvasótáborokban adódó honismereti nevelési lehetőségekre, s többek nevében intézkedést kért a helységösszevonások során veszélyeztetett hagyományos községnevek védelmére. A honismereti táborokról szólva, megemlítette a szomszédos szlovákiai közigazgatási területtel közösen rendezett megyei középiskolai honismereti táborok lebonyolításánál felmerült nehézségeket.

Pintér Nándor (Pásztó, Nógrád m.) a területi honismereti munka jobb összehangolásának, folyamatosságának szükséges volta mellett és a kampányszerűség ellen szólt. A helytörténeti ágazat szempontjából hasznosnak mondta a TIT Ifjú Történelembarátok Körével való kapcsolattartást. Felhívta a figyelmet a középiskolai fakultatív tantárgyak bevezetéséből, valamint az országos középiskolai tanulmányi versenyek egyes témái kapcsán adódó honismereti lehetőségekre. E kérdésekben kívánatosnak mondta az együttműködést az illetékes szakfelügyelőkkel.

⁵ *Márkus István*, falukutatásunk több korszakának szemtanúja és részese, az előtörténet érdekes részleteinek vázolója után nem jutott el előadásának (A magyar szociográfia újjáélesztésének kísérlete a felszabadulás után, s a NÉKOSZ, a honismereti mozgalom élő hagyománya) tulajdonképpen témájához. *Czine Mihály* lendületes és kiérlelt előadása (A népiírók mozgalmának jelentősége és tanulságai hasznosításának lehetőségei az agrárszociográfiában) lenyűgözte a hallgatóságot.

⁶ Az elmaradt előadások: *Némedi Dénes*: Erdei Ferencnek, a magyar társadalom kutatójának hagyatékából adódó mai feladataink. *Vitányi Iván*: Életmódváltozás – művelődés – népi kultúra.

⁷ A tanácsok szerepe a helytörténeti-honismereti mozgalom folyamatosságának megtartásában, – „A mezőgazdasági termelőszövetkezetek lehetőségei a honismereti mozgalom szélesítésében, az agrártörténeti emlékek, hagyományok gyűjtésében, ápolásában, megőrzésében.” – „A honismereti képzés és továbbképzési lehetőségei”. (Ennek az előadásnak az elmaradását némileg pótolta, hogy az Akadémia résztvevői megkapták a Népművelési Intézet által újonnan megjelentetett „Honismeret. Az alapfokú képzés tanterve”. Bp. 1982. c. kiadványt.) – „Az olvasótáborok és a honismereti mozgalom”.

⁸ *Balassa Iván*: A mezőgazdasági emlékek gyűjtése és védelme, Honismeret 1980. 6. sz. 10.

Tungli Gyula (Pápa) is hangsúlyozta a helyi vonatkozású évfordulók mozgalmi megünneplésének gyümölcsöző voltát, s szükségesnek mondta egy országos honismereti szakközvetítői értekezlet összehívását.

Rácz Sándor (Makó) javasolta, hogy a honismereti táborok szakcsoportjainak tagjaival évközben is tartsanak kapcsolatot továbbképzésük céljából. Szólt még a honismereti táborok gyűjtő-kutató eredményeinek az országos pályázatokon való hasznosítási lehetőségeiről.

Geszler Ödön a Budapesti TIT Hely- és Üzemtörténeti csoportja vezető munkájáról, kutatási eredményeiről (városfalak, rakpartok, árvíztablák, udvari díszkutat története, számbavétele, megörökítése), közérdekű kerekasztal-beszélgetéseiről, jól előkészített tanulmányi kirándulásairól – egy-egy gazdag múltú környékbeli városba (Tata, Vác, legközelebb Székesfehérvár) – adott tájékoztatást.

Hársfalvi Péter (Nyíregyháza) az ifjúság történeti tudásának hiányosságaival, az ágazati továbbképző alkalmak egymáshoz közelebb hozásával, valamint a szociográfiai kutatás mozgalmi bevezetéséhez szükséges alapos előkészítés fontosságával foglalkozott. Elismeréssel szólt még a Honismeret folyóirat színvonaláról, mozgalmi jelentőségéről.

A jelen beszámoló szerzője előbb az úttörő-korosztály körében folyó élénk honismereti tevékenység egész mozgalmunkra kiható jelentőségéről szólt, majd vázolta a visszafelődött középiskolai honismereti szakköri munka gyors orvoslást kívánó problémáit. Ismertette a megyei középiskolai honismereti táborok idej számbavételének (12 megyében 14 tábor volt) tanulságait, s hangsúlyozta a jövő évi megyei táborok szervezése központi segítségének fontosságát. Javasolta a reformkori „kepzőtársaságok” szellemében megreformált önképzőkörök létrehozását a középiskolákban. Bejelentette, hogy a Néprajzi és nyelvjárási gyűjtők XI. országos találkozóját 1983-ban Gödöllőn rendezik meg, a nyári vakáció elején. Végül szólt a szociográfiai tevékenység mozgalmi bevezetésének, megerősítésének feltételeiről.

A záróülésem elhangzott összegezésében *Székelly György* akadémikus, a HNF Honismereti Munkabizottságának elnöke nemcsak a fölmerült problémákat igyekezett áttekinteni, hanem eligazító tájékoztatást adott mozgalmunk központi vezetőségének a felvetődött kérdéseket érintő állásfoglalásairól is. Eközben felhívta a figyelmet több olyan fontos és időszerű mozgalmi feladatra, amelyekről az ajánlások pontjaiba beépítve olvashatunk. Rámutatott arra is, hogy a mai valóság problémái felé fordulás új munkalehetőségekkel, új módszerekkel gazdagíthatja a honismereti tevékenység kipróbált hagyományos formáit, de hangsúlyozta, hogy a jelentkező új törekvéseket a mozgalom eddigi céljaival, eredményeivel összhangban kell érvényesíteni.

5. Az előadásokhoz gazdag kiegészítő program csatlakozott. Az autóbusszos megyejáráson a sajátos bájú szabolcs-szatmári táj, a kissé már erdélyies, a középkort és az egykori *Parciumot*, a valaha az erdélyi fejedelemséghez tartozott *Részket* megidéző, megkapóan provincionális műemlékek (Tákos, Csaroda), a vidék nevezetes történelmi, irodalmi emlékhelyei (Szatmárcseke, Tiszacsécse, Vaja, Tarpa), azokra, akik először jártak e tájon, a felfedezés erejével hatottak. Kár, hogy a rendezés nem volt a megelőző akadémiai gyakorlatát, s nem használta ki a kirándulást a szociográfiai témájú előadások gyakorlati illusztrálására, kiegészítésére.

A sóstói *Múzeumfalu* (helyesen, nem falumúzeum), a mátészalkai Szatmári Múzeum szabadtéri szekerkiállítás, a hangulatos hajdani malomépületben berendezett tarpai helytörténeti gyűjtemény gazdag választékkal szolgált a megye népi építészeti és tárgyi kultúrájának megismeréséhez. (Sajnos, a felkeresett négy múzeum egyikében sem sikerült találkozunk az intézmény vezetőjével – bár a Múzeumfaluban, még a „felejthetetlen” zivatar kitörése előtt, tartalmas tájékoztatással vártak akadémiánk résztvevőit.) A nem minden vonatkozásban szerencsés tervezésű, hipermodern megyei-városi művelődési központban megrendezett műsoros est pedig méltó módon képviselte a megye sokszínű népművészeti kultúráját.

Az akadémia programjának megkapó és igen tanulságos mozzanata volt a tiszagyulahi szakkör bemutatkozása a Főiskola „kerengő”-jében, a szakköri tagok és a felnőtt „szimpatizánsok” szépszámmú közreműködésével. Meggyőzően példázta, mily sokat jelenthet egy-egy fáradhatatlan honismereti munkás áldozatos tevékenysége egy, a kulturális központoktól távol eső „aprófalú” lakosságának.

6. *Ajánlások*. Az Akadémia előadójának megnyilatkozásai, a felszólalások, s a konferenciákon mindig oly termékenynek mutatkozik folyosói, szobatársi és fehérszál melletti beszélgetések alapján – de a felmerült témákat érintő különféle bizottsági viták eredményeit is figyelembe véve – megfogalmazhatók azok a feladatok, amelyeket a jövő honismereti mozgalmi terveinek kidolgozásánál – változtatva a változtatandókat – kívánatos figyelembe venni, s amelyek kiindulópontjai lehetnek az Akadémián felmerült kérdések munkabizottsági és szélesebb körű, fórumszerű megvitatásának is.

A véglegesség és teljesség igénye nélkül:

1. Fordítsunk nagyobb gondot a cselekvő hazafiságot megalapozó *korszerű nemzeti tudat*, a valós nemzeti önismeret és önbecsülés gazdagítására, erősítésére. Egyaránt törekedve mind múltunk eredményeinek, tanulságainak megismertetésére, mind pedig jelenünk vívmányainak, alkotásainak tudatosítására. Egyformán gondolunk kell eközben a nemzeti azonosságunkat fenntartó, tágabb értelmű „anyanyelvi” műveltségkincs ápolására, védelmére, terjesztésére, a még feltáratlan, kiaknázatlan egyéb szellemi örökségre, az összegyűjtendő megvédendő tárgyi emlékekre, valamint a kevésbé ismert technikai-gazdasági jellegű alkotásokra. Különösen azoknak a nagy országépítő munkálatoknak bemutatására (ld. Honismeret *Változó hazánk* rovat), amelynek alapjait a reformkorban és azóta végbennt

hasonló kezdeményezések (pl. folyamszabályozás, erdősítés stb.) rakták le, s amelyek méltó folytatására büszkék lehetünk.

2. Erősíteni kell a honismereti tevékenység *mozgalmi jellegét*. Az erre való törekvésnek meg kell mutatkoznia a megyei munka jobb koordinálásában, az országos bizottság munkacsoportjainak jobb együttműködésében. Abban pl., hogy a munkacsoportok meghívják egymást üléseikre, rendezvényeikre, közösen vitatják meg a közös érdeklődési kérdéseket. Az idetartozó feladatokat megoldásának célravezető lépcsője lehetne a megyei honismereti bizottságok vezetőinek tapasztalatsere jellegű, évenkénti találkozója, amelyen az érdekelt területi, közművelődési intézmények és társadalmi szervezetek képviselői is részt vennének.

3. Mozgalmunk műhelyei, élettői a *szakkörök* és egyéb, közérdeklődő cselekvést, tudatformáló, egyéniségalkotó élményt, közösségi szellemet, jó közérzetet adó honismereti *kisközösségek*. Helyzetüket éppen azért időről időre föl kell mérni. Emellett személyes látogatással, jó kezdeményezéseik közkinccsé tételével, tapasztalatsere alkalmakkal, a szakköralkotás és a szakköri munka mostoha feltételeinek javításával, az áldozatos szakkörvezetők tevékenység jobb megbecsülésével, s nem utolsósorban a szakkörvezetők utánpótlás égető problémájának megoldásával erősíteni kell őket.

4. Szükségesnek látszik a *honismereti tevékenység helyi jellegének* sokoldalú erősítése. Ide tartozik a helyi vonatkozású évfordulók megünneplése a szakkörök által, a nevezetes helyi személyiségek életművének feltárása, emlékének ápolása, a helyi természeti és műemléki értékek felkutatásában és védelmében való részvétel.

5. Különösen sürgős mozgalmunk megerősítendő láncszemének, a *középiskolai honismereti szakköröknek* erősítése. Szembe kell néznünk azzal, hogy ezeknek, a mozgalmunk eddigi fejlődésében, s tudománysegítő munkájában oly jelentős szerepű közösségeknek a száma nagymértékben megcsappant. Helyzetük felmérésére, gondozásuk, segítségük intenzív megerősítésük útjának-módjának kidolgozására jó lehetőséget kínál a jövő évben esedékes IV. országos Honismereti Diákkonferencia, valamint a pályázatok és a honismereti táborkor külön ajánlási pontban tárgyalandó kérdésköre.

6. Nagy lehetőségek jelennek a középiskolai honismereti munka számára a reformkori „képzőtársaságok”, *önképzőkörök korszerű feltámasztásában*. Ez a tudományos diákköri jellegű, tehát nem szépirodalmi központú, demokratikus felépítésű diákintézmény megsokszorozhatná a honismereti szakkörök hatását az iskolai életre, s üdvös szerepet vállalhata a diák hagyományokhoz jobban illeszkedő diákpárlemek kialakításában, meggyökeresítésében is.⁹

7. Kívánatos újból áttekinteni, s egyúttal jobban összehangolni a gyűjtéssel, kutatással foglalkozó *országos honismereti pályázatok* (Néprajzi és nyelvjárási, a Múzeumi honismereti, a népművészeti közösségek történetét, munkáját megörökítő „A folklór a mai életben” elnevezésű pályázat, valamint az egyetemi-főiskolai Tudományos Diákköri Pályázat és a Mezőgazdasági Múzeum által kiírt „Hazánk mezőgazdasága diákszemmel” c. pályázat) eredményeit, rendszerét. E pályázatok évek óta kipróbált ösztönzői a tartalmas és eleven szakköri tevékenységnek, s ezért igen fontos, hogy meghirdetésük anyagi feltételei a jövőben is biztosítva legyenek.¹⁰

8. A pályázatokhoz hasonló motorja, gazdagítója a szakköri munkának az országos és területi *honismereti táboroknak* az utóbbi másfél évtizedben kibontakozott rendszere. A szakcsoportokban, megfelelő vezetéssel a terepmunkára és a gyűjtött anyag feldolgozására felkészítő középiskolai honismereti táborok, valamint az életkori sajátosságokhoz messzemenően alkalmazkodó, a kézműves

⁹ Vö. *Bodolay Géza*: A reformkori diáktársaságok és az iskolai önképzőkörök. Honismereti Híradó, 1973. 3–4. sz. 105.

¹⁰ Vö. *Fejős Zoltán*: Az 1981. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat mérlege. Honismeret 1982. 3. sz. melléklet. – *Viga Gyula*: Húszeves az Istvánffy Gyula gyűjtőpályázat c. cikkének a továbblépés lehetőségeivel foglalkozó, befejező része. Honismeret 1982. 4. sz. 11. – *Illés László*: A múzeumi honismereti pályázati rendszer öt éves eredménye. Honismeret 1981. 2. sz. melléklet. – *Morvay Péter*: A folklór a mai életben. Honismeret, 1981. 2. sz. melléklet.

¹¹ Vö. *Nagy Gyula*: Az orosházi múzeum önéletírő parasztjai irányításának praktikái. Honismeret, 1977. 4. sz. 5. *Pölsökei Ferenc*: Életmód- és táj kutatás a honismereti mozgalomban. Honismeret 1982. 1. sz. 6. – *Molnár Mátys*: A vajai „képes krónika” és kérdőíves „telekkataszter”. Honismereti Híradó 1973. 3–4. sz. 181.

¹² *Timaffy László*: Néprajzi-urbanisztikai expedíció a Szigetközben. Honismeret 1980. 6. sz. 31.

¹³ *Morvay Péter*: Kilenc Országos Gyűjtőtálalkozó eredményei és tanulságai. Honismeret 1981. 5. sz. 6.

¹⁴ *Györffy Sándor*: Gondolatok a magyar népfrontmozgalom kibontakozásának 40. évfordulóján. Honismeret 1982. 1. sz. 27.

¹⁵ A gyűjtések hozzáférhetővé tétele szempontjából kis példányszámuk ellenére is jelentősek az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékei rotaprintes formában megjelenő kiadványsorozatának (Magyar Személynévi Adattárak, Magyar Névtani Dolgozatok, Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok – szerkeszti *Hajdú Mihály*) füzetei, melyekből eddig már 80 látott napvilágot.

népművészeti tevékenységet vonzó módon megismertető, gyakoroltató, a népszokásokat élményszerűen megéltató országos népművészeti úttörőtáborok, továbbá a felépítésüket, módszerüket számos helyen követő megyei népművészeti táborok a jövőben nagyobb figyelmet, erőteljesebb támogatást érdemelnek. Számbavételük, módszereik tanulmányozása, vezetési tapasztalataik kicserélése egy-egy országos találkozón, s a jövő évi megyei középiskolás honismereti táborok előkészítésének, az országos népművészeti táborok példáját követő központi segítése rendkívül sokat ígérő eszköze lehet a helyi szakköri munka gazdagításának.

9. Kívánatos azoknak, a mozgalmunk tudománysegítő és közművelődési tevékenységéhez alkalmas keretül szolgáló *akcióknak* a felújítása, népszerűsítése, amelyek még nem aknálták ki eléggé a bennük rejlő lehetőségeket. Ilyen a *helyi irodalmi hagyományok* szervezett feltárása, a jövő történeti kutatásának pótolhatatlan, hiteles forrásanyagot szolgáltató *fényképezési akció* megújítása, a Hajdú-Biharban rendkívüli sikerrel megszervezett „*A Sárréttől a Hortobágyig*” közművelődési vetélkedő módszerének elterjesztése, főként a hagyománytörőbb vidékeken.

10. A honismereti mozgalomban megvalósítható *szociográfiai kutatótevékenység* megalapozása érdekében kívánatos:

a) az eddigi ilyen irányú mozgalmi kezdeményezések, módszerek (életmódkutatás, önéletírás-szervezés, szociográfiai jellegű „telekattaszer”) számbavétele és értékelése,¹

b) a mozgalmi munkába beiktatható új kutatási feladatok (pl. aprófalvak, tanyavidékek vizsgálata), módszerek elemzése, ismertetése, cikkek, továbbképző előadások tapasztalatcserék útján.

c) az eddigi egyetemi és főiskolás honismereti kutatótáborok (Szigetköz, Hanság) eredményeinek, tanulságainak számbavétele, értékelése, különféle szakos, egyetemi és főiskolai hallgatók részvételével szervezendő, táj- és népkutató típusú honismereti táborok támogatása, együttműködve az érdekelt tanszkekkel, tudományos diákköri szervezetekkel,^{1 2}

d) a szociográfiai szempontok erőteljesebb érvényesítése a krónikaíró-tevékenységben, a tsz és egyéb üzemtörténeti feldolgozásokban.

11. Mozgalmunk *helytörténeti* ágazatában a bújárvakodó közösségek és egyéni kutatók a jövőben fordítsanak nagyobb gondot:

a) a honismereti mozgalom történetének feldolgozására, különösen a honismereti akadémiák, az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők országos találkozói, az országos helytörténeti-üzemtörténeti konferenciák, a műemléki albizottságok országos konferenciái, az országos honismereti diákkonferenciák dokumentumainak összegyűjtésére, levéltári elhelyezésére, feldolgozására,^{1 3}

b) a két világháború közötti honismereti vonatkozású és egyéb „népfrontos” kezdeményezések történetének feltárására,^{1 4}

c) a felszabadulás utáni korszak nagyobb jelentőségű helyi eseményeinek történeti feldolgozására.

Célszerű lenne, ha ezek a kutatási témák helyet kapnának a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum által gondozott országos helytörténeti pályázat ajánlott témái között, s ha ezekre a témákra kutatási-feldolgozási vezérfonalak is készülnének.

12. Az utóbbi években megszorodtak a mozgalmunk speciális adottságú közösségeinek, „külső övezetnek”, közművelődésünket gazdagító új szervezetei. Ilyenek a nemzeti emlékhelyek kultuszát ápoló *várbarátkörök*, a múzeumok társadalmi háttérét képező *múzeumbarátkörök*. (Speciális szint képviselnek közöttük a Mezőgazdasági Múzeum által országsszerte szervezett és irányított, az agrártörténeti emlékek felkutatását és védelmét, ilyen irányú gyűjtemények létrehozását hatékonyan végző mezőgazdasági múzeumbarátkörök). Igen jelentős a *Tájak, Korok, Múzeumok* nagy népszerűséget élvező, de újabban lanyhulónak látszó országjáró mozgalma. Hasonlóképpen fokozott figyelmet érdemelnek a fővárosban működő, és mostanában szaporodó számú *iskola-táji-városi baráti körök*, az alkotóházakban, táborokban, díszítőművészeti körökben, s újabban önálló egyesületekben is tömörült, különféle népművészeti ágakat művelő *népművészet baráti*, a televízió hatására újabban alakult *városvédő körök*, de nem utolsó sorban tánc- és zenei hagyományunk megelevenítésében és ifjúságunk nevelésében egyaránt jelentős szerepű, de ehhez mérten kellő támogatást nem kapott *táncházmozgalmunk*. E közösségek, szervezetek problémáinak megoldására, közművelődési lehetőségeik jobb kiaknázásának segítésére a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

13. A Hazafias Népfront továbbra is támogassa az osztatlan tudományos és társadalmi elismerést aratott, országsszerte folyó *földrajzinév-gyűjtő* és publikáló tevékenységet. Szervezen tapasztalatcserét a továbblépést szolgáló, az egyéni gyűjtőknek is nagyobb ösztönzést adó feladatok és módszerek kimunkálására.

Szorgalmazza az illetékeseknél, hogy községösszevonasok, városhoz csatolások esetében gondoskodás történjék nagymúltú *helységneveink védelméről*, olyanformán, hogy ezek a közigazgatási gyakorlatban (pl. a kerületté lett községek „helységtábláin” vagy a vasútállomások elnevezésénél) is fennmaradjanak.

14. Folyóiratunknak, a *Honismeretnek* mozgalmunk sajátos többközpontúságát ellensúlyozó, a hiányzó „operatív” központot helyettesítő funkciója van. Szerkesztő bizottsága tisztán látja azt a szerepet, amelyet mozgalmunk sokszínűségében megmutatkozó egységének, valódi mozgalmi jellegének őrzésében, a munka folyamatosságának és eleveniségének segítésében be kell töltenie. Vállalja a jelen ajánlásokban felsorakoztatott feladatokból rá háruló teendőket. Tíz évfolyamának írásaival megszerzett

jóhíre, valamint újabb, szélesebb körű hozzáférhetősége, előfizethetősége előtérbe hozzák a terjesztés, és az olvasókkal való szorosabb kapcsolattartás kérdéseit. A vidéki író-olvasó fórumok folytatása mellett elsősorban arra kell törekednünk, hogy folyóiratunk minden középfokú iskolába és művelődési központba eljusson, s ilyen módon még erőteljesebben szolgálhassa mind mozgalmunk belső fejlődését, mind pedig munkánk szélesebb körű társadalmi hatékonyságát.

15. A nem hivatásos kiadóknál – amint a Honismeret bibliográfiai mellékletéből kitűnik – nagyszámú olyan *kiadvány* jelenik meg, amely tanuskodik mozgalmunk elevenségéről, eredményeiről. Ezekhez a kiadványokhoz azonban igen nehéz hozzájutni. Szükség lenne lépéseket tenni annak érdekében, hogy ezek a kiadványok valamely központi könyvterjesztő intézmény, könyvesbolt útján megrendelhetők, megvásárolhatók legyenek.

Viszont alig jelenik meg olyan központi kiadvány, amely egyrészt kielégítene mozgalmunk belső szükségleteit, másrészt szélesebb körben tájékoztatást adna eredményeinkről. Számba kellene venni ezért az ilyen irányú igényeket és lehetőségeket, s a Népművelési Intézet által gondozott, régóta szünetelő szakköri útmutató sorozat feltámasztása mellett, módot kellene találni a hiányzó módszertani és egyéb kiadványok (pl. az ajánlott pályázati témák módszertani útmutatóinak gyűjteménye, egy honismereti táborokkal foglalkozó módszertani kézikönyv, vagy a legjobb pályamunkákból mutatványt adó válogatás) megjelentetésére. Valószínűnek látszik, hogy e kérdés megoldásában egyes országos kiadókkal, illetőleg a megyei művelődési szervekkel is együtt lehetne működni.^{1 5}

Dr. Gerelyes Ede:

A Budapesti Honismereti és Helytörténeti Munkabizottság és a kerületi bizottságok tevékenysége (1976–1981)

A Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának Honismereti és Helytörténeti Bizottsága több mint húsz éve fogja össze és irányítja a fővárosban azt a társadalmi tevékenységet, amelynek célja és eszköze a város múltjának minél jobb megismerése, haladó hagyományainak építészeti, városképi, műveltségi emlékeinek mai megbecsülése, és őrzésük a jövő számára. E több mint két évtizedes tevékenységből az utóbbi hat év az, amelyről számot adtunk ez év októberében a III. Budapesti Honismereti-Helytörténeti Konferencián.

A II. Budapesti Helytörténeti Konferencia óta eltelt években a honismereti mozgalom, és ezen belül a helytörténet is, korábbi általános jellegzetességeit megtartva továbbformálódott, új vonásai alakultak ki. Évtizedünk elején a Szombathelyen megrendezett III. Országos Honismereti Konferencia joggal állapította meg, hogy: „a mozgalom képes volt integrálni a különböző közművelődési formákat. Része a tudományos ismeretterjesztés, az aktív önképzés, az önálló és csoportos gyűjtő-búvárló munka, a nyelvművelés. Nagy szerepe van nemzeti, társadalmi és politikai ünnepeink, évfordulóink tartalmas megszervezésében. Segíti az iskolai oktatást, a művészeti mozgalmakat, helyet kap az üzemek, a szocialista brigádok életében.” Ez az idézet gyakorlatilag megrajzolja azt a programot, amelyet a mozgalom Budapesten is teljesített. Mindezek maradéktalan megvalósítása egyben a további évek feladata is. A szombathelyi konferencia a Honismereti mozgalomban megtestesülő társadalmi integráció felmérésével, fokozottan aláhúzza a mozgalom társadalmi-politikai egységességét. Ettől a gondolattól indítva vette fel a budapesti Helytörténeti Bizottság a Honismereti-Helytörténeti nevet. Ez azonban nemcsak külső elnevezésbeli változást, de tartalmi fordulatot is kell, hogy jelentsen. A névváltoztatás óta a Munkabizottság fokozottan támogatja a fővárosi mozgalom honismereti tevékenységét, annak erősödését.